

Utveckla din kritiska geomediakunnighet

Begrunda geografiska fenomen

Bekanta dig med olika former av geomedia

Geomedia -kortspel

educritical.fi

Instruktioner

Placera kortpacken på ett bord så att framsidan (bilsidan) pekar uppåt:

1. Lyft ett kort från kortpacken. Visa bilden för ditt par.

2. Läs frågorna som finns på baksidan av kortet och ställ frågor till ditt par:

- Du kan välja att ställa alla frågor eller endast några av dem.
- Vid behov kan du hjälpa ditt par genom att ge tips.
- Använd exempelsvaren som stöd men sträva efter att hjälpa så lite som möjligt.
- Observera att exempelsvaren är riktgivande – det kan finnas flera korrekta svar.

3. Bedöm ditt pars prestation:

- Om ditt par svarade på frågorna utan mycket stöd får hen behålla kortet själv.
- Om ditt par behövde mycket stöd returneras kortet längst ner i kortpacken.

4. Byt tur och fortsätt i tur och ordning. Vem samlar flest kort?

Frågorna är uppdelade i tre olika kategorier:

Granskning av basfakta

*Känn igen geomedia,
granska element mm..*

Granskning av tema

*Granska geografiska fenomen
med hjälp av geomedia*

Kritisk granskning

*Känn igen vilseledande
geomedia mm.*

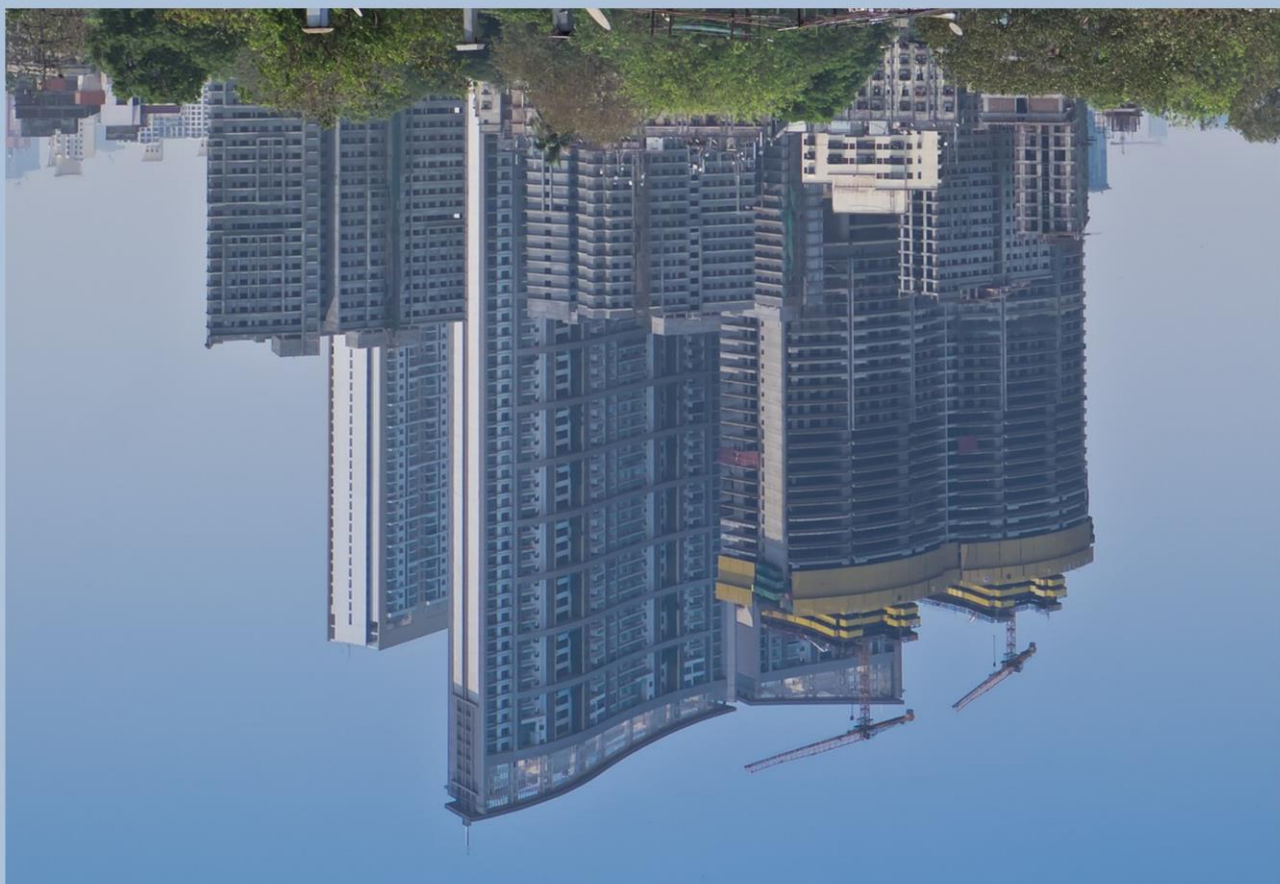
En fråga på basnivå

En fråga som kräver
tolkning eller analys

En tillämpad fråga

Granskning av basfakta

★ Vilken form av geomeedia?

- *Fotografi*

★ Vilket område eller vilken plats visar den?

- *Mumbai, Indien*

★ När är fotot publicerat?

- *Maj år 2016*

★ Vad syns på fotot?

Till exempel:

- *Stora höghus (en del av husen är ännu i byggskedet)*
- *Ett litet område*

★★★ Var skulle fotot kunna uppträda?

- *Till exempel i en nyhetsartikel*

Granskning av tema

★★★ Vad berättar bilden om befolkningens mängden i området?

Till exempel:

- *Det bor mycket människor i området (finns stora höghus)*

★★★ Vad vet du om Mumbai (eller om Indien) från förut?

Till exempel:

- *Information om kultur, befolkning, exportvaror mm.*

★★★ Hur förhåller sig bilden till din kunskap om området?

Till exempel:

- *Jag vet att det bor mycket människor i Indien (förklarar också de stora husen).*
- *Jag vet att det finns mycket fattigdom och ojämlikhet (men det kan inte observeras på fotot).*

Kritisk granskning

★★★ Hur kan man bedöma tillförlitligheten av ett foto?

Till exempel:

Bedöm:

- *Publicerarens politiska eller kommersiella motiv.*
- *Är fotot äkta (eller har det manipulerats/AI)?*

Fundera:

- *Vad lämnas utanför bilden?*

★★★ Hur påverkar beskärningen av fotot tolkningen av den?

Till exempel:

- *Det syns inga människor.*
- *Det går inte att avgöra något om välfärden.*

Bilden är beskuren från fotot till höger. Slummen har avgränsats bort.

Granskning av basfakta

★ Vilken form av geomeedia?

- *Fotografi*

★ Vilken plats eller vilket område beskrivs?

- *Sverige (Sveriges Lappland)*

★ När är fotot publicerat?

- *September år 2015*

★ Vad kan du se på fotot?

Till exempel:

- *ett berg/en bergskedja*
- *en U-dal*
- *en bäck*

★★ Var skulle fotot kunna uppträda?

Till exempel:

- *en bloggtext*
- *en reklam*
- *en lärobok*

Granskning av tema

★★ Vilket spår av istiden syns på fotot?

- *En U-dal*

★★ Hur har istidsformationen uppkommit?

Till exempel:

- *Inlandsisen har slipat en V-dal till en U-dal.*

★★★ Vad kan förklara att det inte finns några tecken på mänsklig aktivitet såsom vägar eller byggnader?

Till exempel:

- *svårframkomlig terräng*
- *geografiskt läge*
→ *långt avstånd till städer*
- *kallt klimat*
- *naturskydd*

Kritisk granskning

★★★★ Hur kan man bedöma tillförlitligheten av naturgeografiska fotografier?

Till exempel:

Bedöm:

- *Är publiceraren tillförlitlig?*
- *Är bilden äkta/manipulerad?*

Fundera:

- *Hur skulle informationen förändras med andra bildperspektiv?*

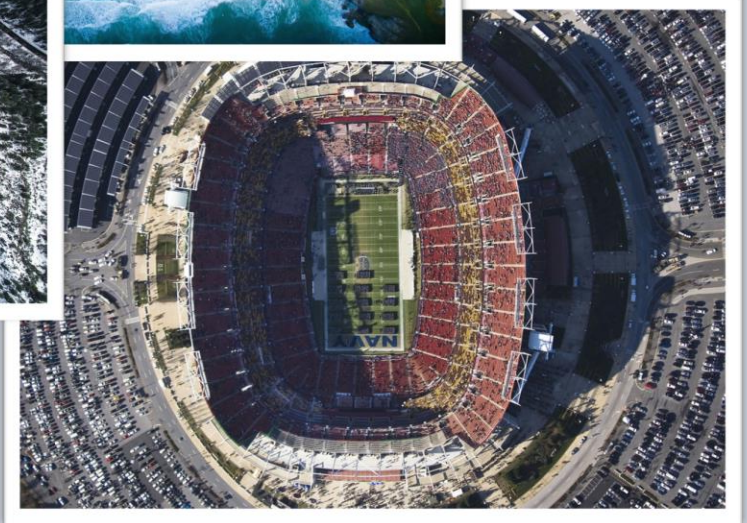
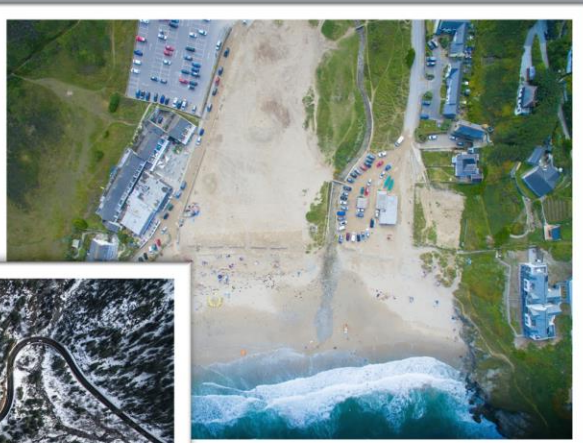
Jämför:

- *Jämför med andra bilder som beskriver området.*

★★★★ Varför ger fotot en positiv bild av området?

Till exempel:

- *Det finns inga tecken på människor/mänsklig aktivitet.*
- *Området är i naturligt tillstånd = "rent och tilltalande".*
- *Vädret är bra på fotot.*

Granskning av basfakta

★ Vilken form av geomeedia?

- Flygfoto

★ Vad syns på fotot?

Till exempel:

- en idrottsarena, en sandstrand
- miljön omkring dem och en väg som kröker sig.

★★ Hur har fotot tagits?

Till exempel:

- med en drone, ett flygplan eller en helikopter

★★ Hur skiljer sig flygfoton från satellitfoton?

Till exempel:

- Flygfoton tas nära markytan, satellitfoton tas från rymden.
- Flygfoton är storskaliga (mindre område visas detaljerat).
- Ett satellitfoto är småskaligt (större områden visas mindre detaljerat).

Granskning av tema

★★ Vad kan flygfoton användas till?

Till exempel:

- till att tillverka kartor
- till att följa upp markanvändning
- till att bekanta sig med ett område

★★ Varför är flygfoton bra vid tillverkning av kartor?

Till exempel:

- de är tagna uppifrån = samma bildriktning som i kartor.
- eventuella hinder i terrängen stör inte siktet
- man kan rita på fotot.

★★ Hurdan relevant information kan inte erhållas från flygfoton?

Till exempel:

- Man kan inte få höjdinformation → höjdkurvor kan inte skapas från flygfoton

Kritisk granskning

★★ Vilken information finns inte angiven?

Till exempel:

- geografisk plats
- tidpunkt
- flyghöjd
- Info om fotograferare eller publiceraren

★★★ Varför är informationen om fotograferingsplats och -tidpunkt viktig i tolkningen

Plats:

- Man kan jämföra med andra foton från området samt med egna förkunskaper → Är bilden äkta eller är den manipulerad? Har området förändrats över tid?

Tidpunkt:

- Är fotot taget i nutid eller i förfluten tid?

Antalet arbetslösa i Lappland under åren 2000–2020

Granskning av basfakta

★ Vilken form av geomediala?

- Stapeldiagram

★ Vad visar diagrammet?

- Antalet arbetslösa personer i Lappland under åren 2000–2020

Vilka variabler presenteras på x-axeln och y-axeln?

- $x = \text{år}$
- $y = \text{antal personer}$

★ När är diagrammet publicerat?

- År 2023

Granskning av tema

★ När har antalet arbetslösa varit minst respektive störst?

- Minst: 2019
- Flest: 2000

★★ Hur har antalet arbetslösa förändras över tid?

Till exempel:

- Antalet har varierat mellan ca 9 000 och 19 000 personer.
- Det finns färre arbetslösa år 2020 än år 2000.

★★★ Hur påverkar arbetslösheten människorna och näringar i Lappland?

Till exempel:

- En hög arbetslöshet reflekteras i människors konsumtion. Det kan ha en negativ inverkan på lokala tjänster, vilket i sin tur kan ytterligare resultera i en ökad mängd arbetslösa.

Kritisk granskning

★★★★ Hur kan man bedöma tillförlitligheten av ett stapeldiagram?

Till exempel:

Bedöm:

- Källorna, publicerarens politiska eller kommersiella motiv

Granska:

- Axlarna (deras riktning, var de börjar osv.)
- Ytarror (staplar med olika bredd)

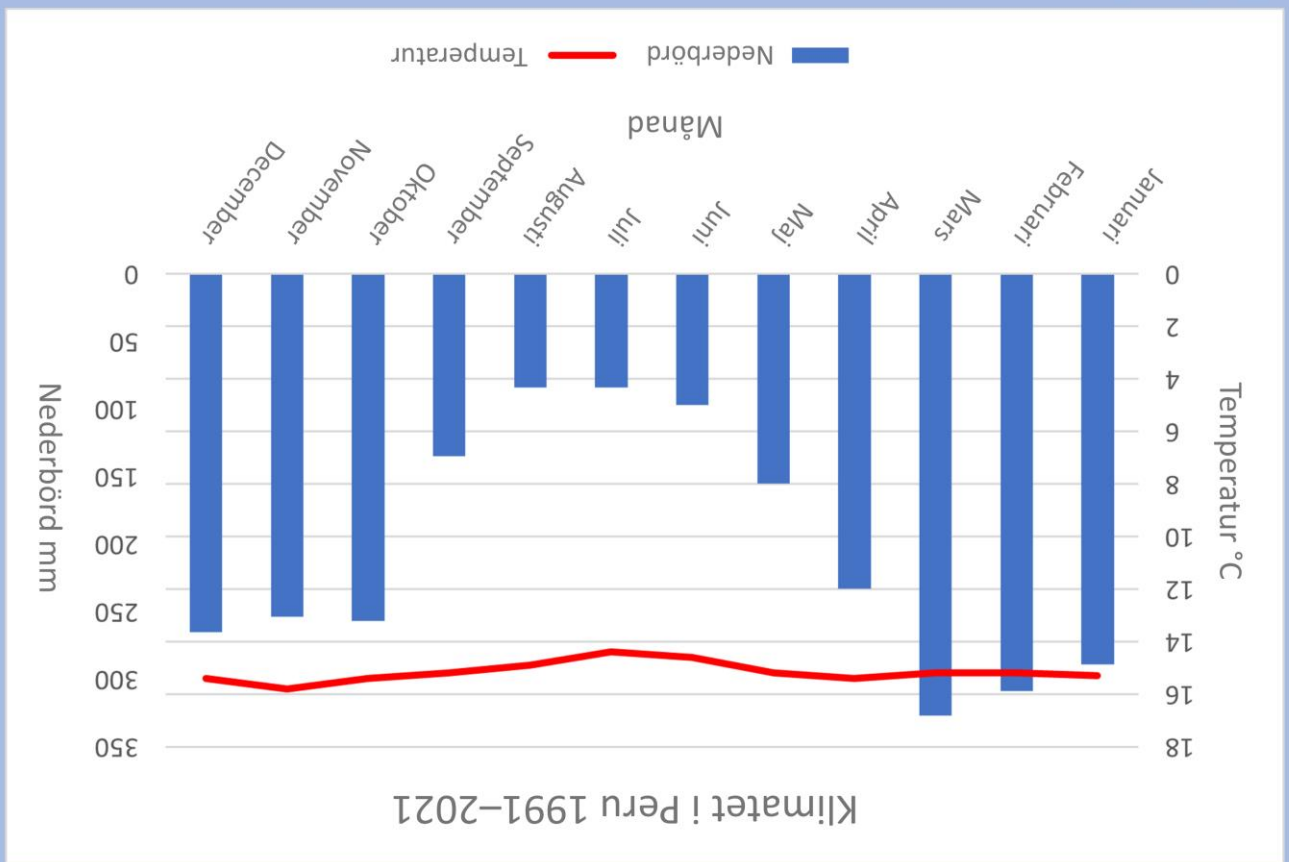
★★★★ Varför är diagrammet missvisande?

Y-axeln börjar inte vid noll

→ överdrivna storleksskillnader

Ett diagram där y-axeln börjar vid noll

Granskning av basfakta

★ Vilken form av geome dia?

- *Klimatdiagram*

★ Vad visar diagrammet?

- *Perus klimat åren 1991-2021*

★ Vilka variabler presenteras på x- och y-axeln?

- *x = månader*
- *y = temperaturen (till höger), nederbörden (till vänster)*

★ Vad är källan till data?

- *Climate Data*

★★ Var skulle man kunna hitta diagrammet?

Till exempel:

- *på en resesida*
- *på en väderstations internetsidor*
- *en lärobok*

Granskning av tema

★ När regnar det mest respektive minst i Peru?

- *Mest: i mars (och februari)*
- *Minst: i juli och augusti*

★★ Vilken månad är varmast respektive kallast i Peru?

- *Kallaste: juli*
- *Varmaste: november*

★★★ Varför är Perus klimat inte tropiskt trots att det är beläget nära ekvatorn?

Till exempel:

- *Bergskedjan Anderna inverkar på temperaturen (temperaturen sjunker ju högre upp man befinner sig).*
- *Kall havsström (medför kyla och torka).*

Kritisk granskning

★★ Varför lönar det sig att tolka diagrammet som riktgivande?

Till exempel:

- *Diagrammet baserar sig på medelvärden.*
- *Därför går det inte att avläsa växlingen mellan de högsta och de lägsta värdena.*

★★★★ Hur kan man bedöma tillförlitligheten av diagrammet?

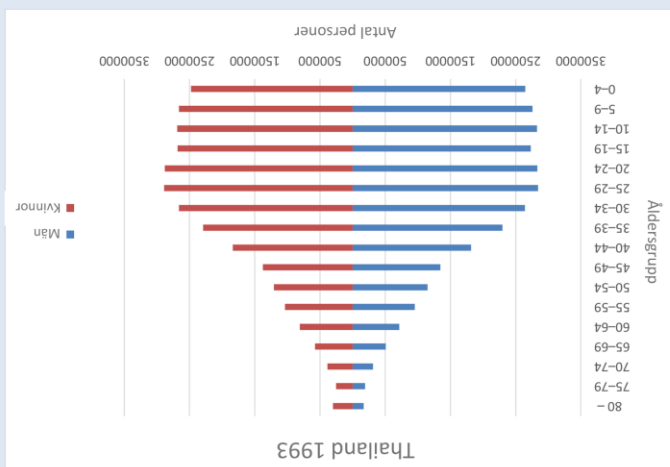
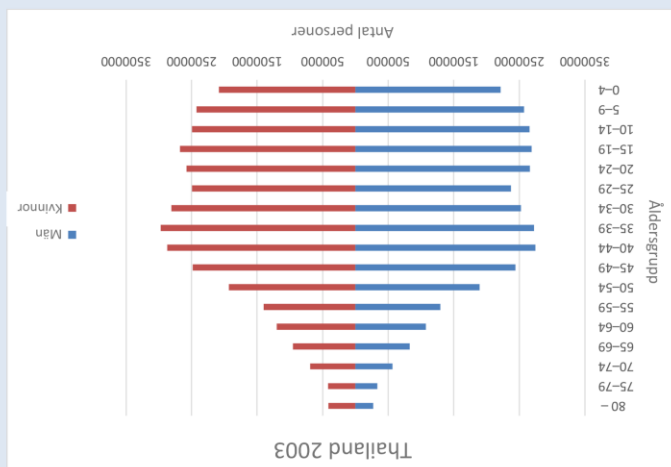
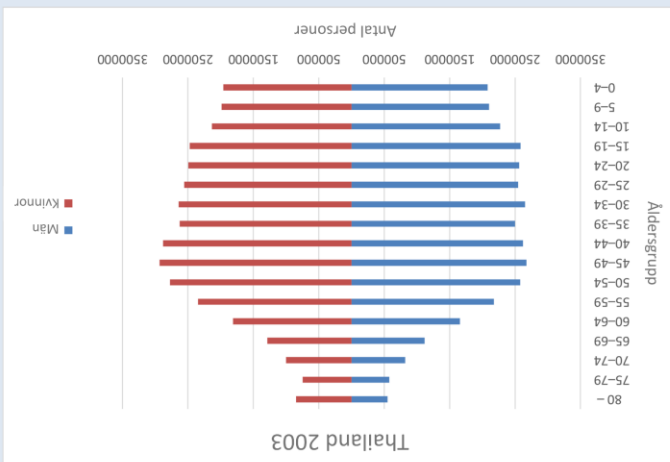
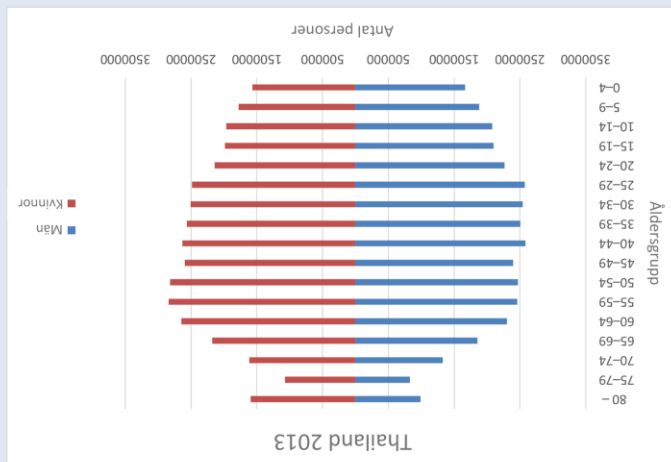
Till exempel:

Bedöm:

- *Källornas tillförlitlighet.*

Granska:

- *Axlarna (deras riktning, var de börjar osv.)*
- *När är data insamlat?*
- *Vad presenterar staplarna eller linjerna?*

Granskning av basfakta

★ Vilken form av geomediala?

- *Befolkningspyramid*

★ Vad visar diagrammet?

- Thailands befolkning åren 1993, 2003, 2013 och 2023

★ Vilka variabler presenteras på x- och y-axeln?

- x = antal personer (enligt kön)
- y = åldersgrupper

★ Vilka är källorna till materialet?

- DataBank, World Bank

★★ Var skulle diagrammet kunna finnas?

Till exempel:

- i en lärobok
- i en forskningsrapport
- på en statistikorganisations internetsida

Granskning av tema

★ När har det funnits flest respektive minst 80+ åringar?

- Flest: år 2023
- Minst: år 1993

★★ Beskriv förändringarna i diagrammet:

- "Pyramiden var först spetsig. Sedan har den blivit mindre spetsig och till slut mer rund."

★★ Vilka åldersgrupper är störst år 2023?

- Män: 25–29, 40–44
- Kvinnor: 50–54, 55–59

★★★ Hur kunde pyramiden se ut år 2033? Motivera.

Eget svar. Motiveringen är viktig!

Kritisk granskning

★★★ Hur kan man bedöma tillförlitligheten av ett befolkningsdiagram?

Till exempel:

Bedöm:

- *källans tillförlitlighet*

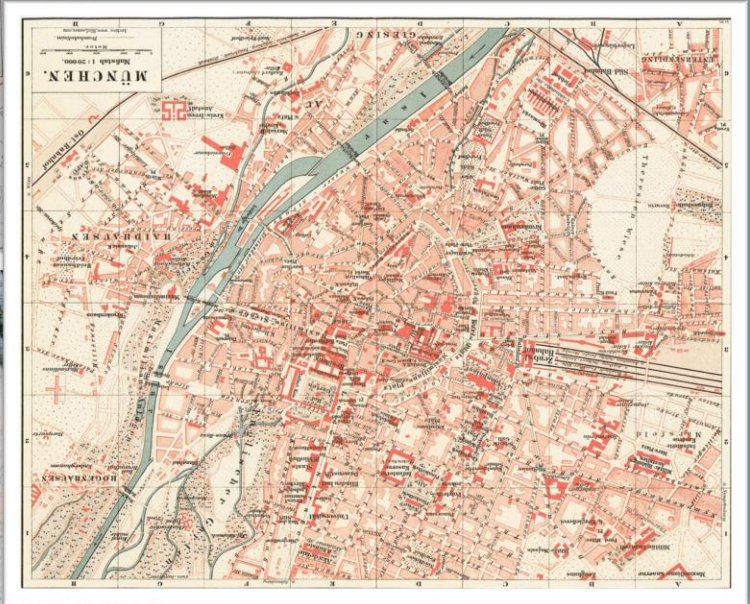
Granska:

- *Axlarna (deras riktning, var de börjar, är sifferskalan för män och kvinnor den samma mm.)*
- *Vilket år informationen är ifrån*

★★★ Vilka element finns i ett bra befolkningsdiagram?

Till exempel:

- axelrubriker
- en lämplig skala
- passande färger som är lätta att urskilja
- källinformation

Granskning av basfakta

- ★ **Vilken form av geomediala?**
 - Fysisk karta (+ en terrängkarta)
- ★ **Vilka saker presenteras i ord och vilka med färger?**
 - Ord: platsnamn, vägnamn mm.
 - Färger: hus, vattendrag, åkrar, ängar, vägar mm.
- ★★ **Näm ett punkt-, linje- och ytelement på kartorna.**
 - Punktelement (enskilda punkter): t.ex. infotavla, tecken för parkeringsplats
 - Linjeelement: t.ex. vägar, rutter
 - Ytelement (stora eller små områden, ofta färgade): t.ex. byggnader, vattendrag

Granskning av tema

- ★★ **Hurdan information kan presenteras med hjälp av fysiska kartor?**

Till exempel:

 - städers geografiska lägen
 - trafiknätverk
 - terrängens egenskaper
 - miljöns egenskaper (finns det åkrar, ängar mm.)

En fysisk karta brukar typiskt visa sådana saker om miljön som du skulle se om du var på plats fysiskt.

- ★★ **Vad kan fysiska kartor användas till?**

- Till exempel:*
- orientering
 - turistkartor
 - stadsplanering
 - uppföljning av markanvändning

Kritisk granskning

- ★★ **Vilka element finns i en bra karta?**

Till exempel:

 - en nordpil eller ett gradnät
 - en kartskala
 - en kartteckenförklaring (=legend)
 - passande färger och karttecken
- ★★★ **Hur kan man bedöma tillförlitligheten av en karta?**

Till exempel:

Bedöm:

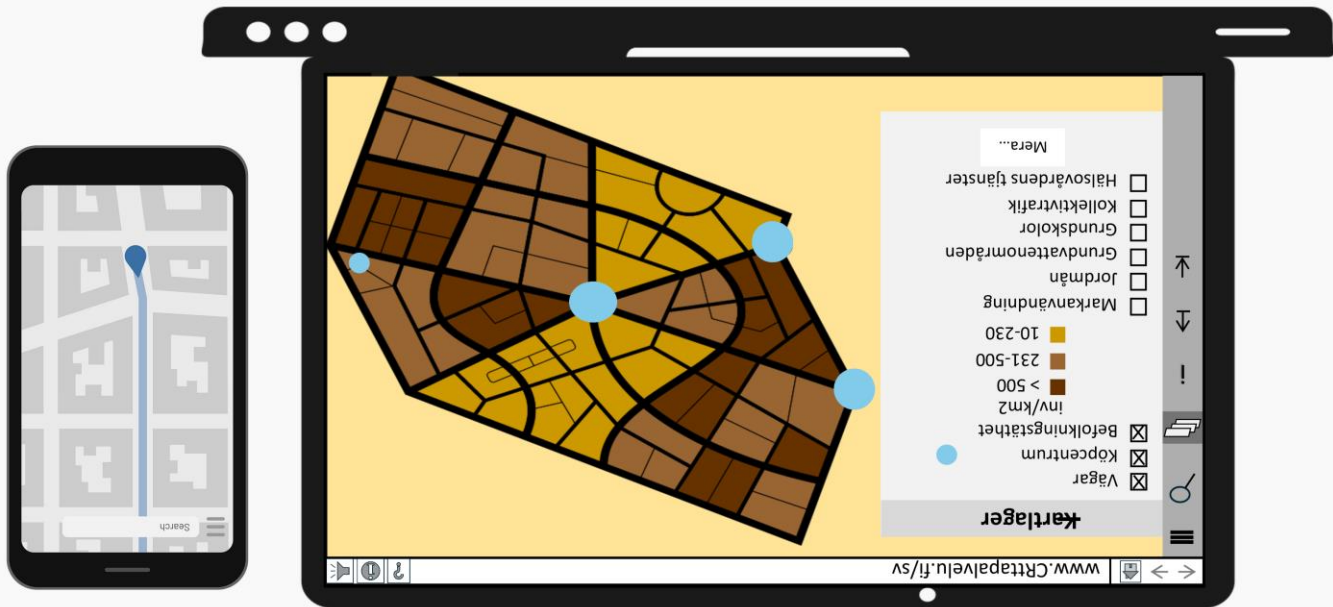
 - Är utgivaren tillförlitlig?
 - Är karttecknen lämpliga?

Fundera:

 - Vad saknas från kartan och hur påverkar det tolkningen?

Granska:

 - När är kartan publicerad? (Är informationen föråldrad?)

Granskning av basfakta

★ Vilken form av geomedia?

- Karttjänst/ruttplanerare

★★ Vad gör ruttplaneraren till en typ av geomedia?

Till exempel:

- Innehåller geodata (geografisk position + egenskapsdata)
- Förmedlar kunskap om olika platser (utöver ruttplanering innehåller det mycket information)

★ Vad syns i karttjänsten på bilden av datorn?

- En karta med tre olika kartlager: vägar, köpcentrum, befolkningstäthet.

Granskning av tema

★★★★ Vilka geografiska teman kan undersökas med hjälp av kart- eller gatulägesvyn i en ruttplanerare?

Till exempel:

- jämförelser av kulturmiljöer i städer och på landsbygd
- tillgängligheten av olika platser är var olika tjänster finns

★★★ Man kan göra överlagringsanalyser i karttjänster (t.ex. på bilden till vänster). Vad innebär det?

Till exempel:

- Man kan undersöka flera kartlager ovanpå varandra.
- Det gör det möjligt att se vilka olika egenskaper som finns på samma geografiska plats.

Kritisk granskning

★★★★ På vilket sätt kan karttjänsten vara vilseledande?

Till exempel:

- Rutter, flygfoton och annan information som finns i karttjänsten kan vara ofullständig eller föråldrad.
- All information visas nödvändigtvis inte (t.ex. militära områden).

★★★★ Hur kan du bedöma tillförlitligheten av en karttjänst/ruttplanerare?

Till exempel:

Bedöm:

- Källorna, tidpunkten
- Är utgivaren tillförlitlig?

Granska:

- Vilket färdstätt har valts?

Fundera:

- Hur påverkar trafikstockningar resetider?

Granskning av basfakta

★ Vilken form av geomeedia?

- Satellitbild

★★ Vad syns på bilden?

- Nordamerika under nattetid

★ När är bilden publicerad?

- Mars år 2023

★★ Vilka områden känner du igen?

Till exempel:

- Floridahalvön
- Baja California-halvön
- Stora sjöarna
- Karibiska havet

★★ Vad är de gula områdena?

- Ljus som kommer från städer samt trafik och som kan observeras från rymden.

Granskning av tema

★★ Var finns det minst respektive mest ljus?

Till exempel:

- Mest ljus i de östliga områdena samt i ett litet område på västkusten.
- Minst ljus finns i de centrala och de västliga områdena (bortsett från kustområdet).

★★ Hurdana områden är mörka respektive ljusa?

Till exempel:

- Ljusa områden är bl.a. stora stadsområden (kärnområden).
- Mörka områden är glest bebodda periferier.

★★★ Vilka städer känner du igen på kartan?

Till exempel:

- New York, Los Angeles, Miami, Chigaco, Washington DC, San Francisco

Kritisk granskning

★★ Varför kan satellitbilden vara vilseledande?

Till exempel:

- den är över 10 år gammal
- den kan vara modifierad

★★★ Varför kan en tydlig indelning i en mörk och ljus del urskiljas?

Till exempel:

- Klippiga bergen är belägna i väst och därför är inte bosättningen koncentrerad i detta område.

★★★ Ifall de ljusa områdena har markerats på satellitbilden i efterhand är det frågan om en temakarta. Vad skulle de ljusa områdena tänkas beskriva?

Till exempel:

- mängden människor
- mängden trafik
- befolkningstäthet
- mängden ljusförorening

CRITICAL media

Hitta vänner Min profil +

12.3.2024 2 501 ♡ 562 📎

VärldsResenären
Rekommenderar
skidcentrets
restaurang, besökte
det under förra resan.
FinlandÄrFinland
Man kan också åka
skidor i Finland - utan
att döda halva
planeten.
Amanda123456
Du syns ju int ens på
bilden?????

Läs in mera...

Österrike, Europa

#alperna#själenvilar#österrike#jagkommerhitpänytt

Ja kommer helt säkert pänytt nästa år.
nångång i sitt liv, själen vilar här i vackra naturen. Flyget hem går imoron ☹️
SistaÅkaren En vecka skidåkning bakom i Alla borde uppleva Alperna

Granskning av basfakta

★ Vilken form av geomeadia?

- Inlägg på social media

★ Vilket område eller vilken plats beskrivs?

- Österrike, Alperna

★ Vad beskrivs?

Till exempel:

- en bergskedja
- ett skidcentrum med några skidåkare

★★ Vad är budskapet?

Till exempel:

- Naturen är vacker i Alperna.
- Skribenten trivs i Alperna och tankar åka dit igen.
- Skidsemestern har varit härlig och avslappnande.

Granskning av tema

★★★ Vilka geografiska fenomen är kopplade?

Till exempel:

- turism, relaterade fenomen
- bergveckning
- erosion

★★★ Vilka fördelar och nackdelar har resor till Alperna?

Exempel på fördelar:

- sysselsätter lokal arbetskraft, internationella säsongsarbetare
- upplevelser och erfarenheter

Exempel på nackdelar:

- konsekvenser av flygtrafik
- natur har röjts undan + erosion
- miljön påverkas negativt av folkmassor, skidåkning, artificiellt ljus och buller
- andra problem relaterade till turisternas beteende, t.ex. nedskräpning

Kritisk granskning

★★★ Hur påverkar beskärningen av fotot hur den tolkas?

Till exempel:

- finns inga människoflock på bilden → föreställningar om ett lugnt skidcentrum

★★★ Hur kan du bedöma tillförlitligheten av inlägg på sociala medier?

Till exempel:

Bedöm:

- Har publiceraren politiska och kommersiella motiv?
- Är bilden äkta?

Granska:

- Andra inlägg som publicerats av kontot: finner du vilseledande innehåll eller innehåll som har som syfte att påverka?

Ögna igenom:

- Kommentarer: Har man lyft fram något väsentligt?

Granskning av basfakta

★ Vilken form av geomeedia?

- Inlägg på social media

★ Vad beskriver fotona?

- Skärgårds-/havslandskap
- Alexandersgatan (gatubild)

★ När är inlägget publicerat?

- 6.6.2024

★★ Vad är inläggets budskap?

Till exempel:

- Det finns mycket att se i Helsingfors.
- Man kan köpa upplevelser med rabattkoder.
- Skribentens erfarenhet av Helsingfors sevärdheter.

Granskning av tema

★★★ Vilken information ger inlägget om Helsingfors?

Till exempel:

- Det finns många shoppingställen på Alexandersgatan.
- Helsingfors skärgård är vacker.
- Helsingfors ligger vid havet.
- Helsingfors är en stor stad (finns mycket att se när man promenerar omkring)

★★★ Hur skiljer sig bilden av Helsingfors som inlägget ger från din egen upplevelse av staden? Eller är de likadana? Motivera ditt svar.

Eget svar. Viktigt att motivera sitt svar.

Kritisk granskning

★★★★ Varför ger inlägget en ensidig bild av Helsingfors?

Till exempel:

- Det visar bara ett begränsat område (kärncentrum).
- De visar endast typiska turistmål.

★★★★ Varför kan inlägget vara vilseledande?

Till exempel:

- Inlägget har ett ekonomiskt motiv eftersom inlägget är ett kommersiellt samarbete (betalt samarbete).
- Skribenten kan därför berömma platser utan att mena det på riktigt.

Naturbarn Varje dag som går är jag tacksam över att få bo i dessa landskap. Här är människan som lyckligast. Jag känner inte en enda olycklig person som bor på landsbygden. Stadsborna klagar allt jämt om brådska och stress. #maaseudunkasvatti #tacksam

Västra Finland

Läs mera...

mjölkkastbilen er?

Stadilaine: Besöker

Jukkajou: Vackert!

på den där åkern?

Ulpukka: Vad växer

landsbygden!

Gemenskapen på

Tapsa: Jag älskar

45

355

13.6.2024

Min profil +

Hitta vänner

CRITICAL media

Granskning av basfakta

★ Vilken form av geomeedia?

- Inlägg på social media

★ Vilket område eller vilken plats beskriver den?

- Västra Finland

★ Vad beskriver fotona i inlägget?

- Ett åkerlandskap

★ När är inlägget publicerat?

- 13.6.2024

Vem har publicerat inlägget?

- ★ • En användare med namnet Naturbarn

Granskning av tema

★★ Hur påverkas människor av att bo på landsbygden? Enligt inlägget.

- Enligt inlägget är människor som bo landsbygden lyckliga.

★★ Vilka för Österbottens landskapsområde typiska kännetecken finns på bilden?

Till exempel:

- mycket åkrar
- platt landskap (små variationer i höjdskillnader)

★★★ Vilka spannmål odlas på de finländska åkrarna?

Bland annat:

- korn
- havre
- råg
- vete

Kritisk granskning

★★★★ På vilket sätt stärker inlägget stereotypier?

Till exempel:

- På bilden framhävs landsbygdens glest befolkade områden. Det finns också tätorter och centrum på landsbygden.
- Inlägget förstärker motsättningen mellan landsbygden och städer (att man skulle vara lyckligare på landsbygden än i staden).

★★★★ Hurdana bilder kan man lägga till för att ge en mer mångsidig bild av finländsk landsbygd?

Bilder på till exempel:

- nötboskap
- arbetare på gårdar
- landsbygdslandskap från olika delar av Finland

År	Danmark				Finland				Island			
	0-17	18-64	65+	Totalt	0-17	18-64	65+	Totalt	0-17	18-64	65+	Totalt
2035	1 142 281	3 478 315	1 464 383	6 084 979	903 891	3 197 772	1 501 316	5 602 979	..	..	..	..
2040	1 150 058	3 443 467	1 535 215	6 128 740	898 784	3 185 650	1 505 696	5 590 130	..	..	..	..
2045	1 157 327	3 427 923	1 569 469	6 154 719	885 117	3 148 803	1 528 707	5 562 627	..	..	..	..
2050	1 138 943	3 469 006	1 560 263	6 168 212	866 702	3 090 861	1 569 533	5 527 095	..	..	..	..

År	Norge				Sverige			
	0-17	18-64	65+	Totalt	0-17	18-64	65+	Totalt
2035	1 065 209	3 509 377	1 318 165	5 892 751	1 936 639	6 380 363	2 537 595	10 854 597
2040	1 088 914	3 490 553	1 424 168	6 003 634	1 929 947	6 425 071	2 652 724	11 007 742
2045	1 115 063	3 485 834	1 489 566	6 090 463	2 016 962	6 437 680	2 726 317	11 180 959
2050	1 111 789	3 483 840	1 555 370	6 150 998	2 094 683	6 442 316	2 816 868	11 353 867

Prognos av befolkningsmängd i olika länder

Granskning av basfakta

- ★ Vilken form av geomediala?
 - Statistik (en tabell)
- ★ Vilka områden eller platser behandlar tabellen?
 - Norden (Finland, Sverige, Norge, Danmark och Island)
- ★ Vilken information presenteras i tabellen?
 - En prognos av befolkningsmängden i nordiska länder
- ★★ Vilken information presenteras på rader och vilken i kolumner?
 - Rader: Statistik från olika år, sammanställningar av åldersgrupper, total summa
 - Kolumner: Andelen invånare i olika åldersgrupper i olika länder

Granskning av tema

- ★★ I vilket land estimeras majoriteten av befolkningen vara över 65 gammal år 2020?
 - Sverige
- ★★ I vilka åldersgrupper sker den största tillväxten?
 - Hos över 65-åringar
- ★★★ Vad kan tänkas vara orsaken bakom utvecklingen?

Till exempel:

 - De stora åldersgrupper åldras.
 - Flyttningsförlust resulterar i färre invånare i arbetsför ålder.
- ★★★ Med hjälp av hurdant diagram kan man presentera datamaterialet?
 - Till exempel med ett stapel- eller linjediagram.

Kritisk granskning

- ★★ Vad kan vara orsaken till att befolkningsdata om Island saknas?

Till exempel:

 - Islands statistikcentral har nödvändigtvis inte gjort liknande bedömningar.
- ★★★ Hur kan man bedöma tillförlitligheten av tabellen eller diagrammet?

Till exempel:

Bedöm:

 - Källorna
 - När är materialet publicerat? Är informationen föråldrad?
 - Är utgivaren tillförlitlig?

Fundera:

 - Hurdan information syns inte i statistiken men kan påverka tolkningen av den?

Land	2022	2022	2024	2018	2023
	BNP/capita	HDI (0-1*)	GPI (1-5**)	(hektar/invånare)	Lycklighetsindex (1-10**)
Chile	28 550	0,860	1,978	4,3	6,360
Spanien	45 950	0,911	1,597	4,4	6,421
Egypten	14 590	0,728	2,212	1,8	3,977
Haiti	3 310	0,552	2,827	0,6	3,615 (2020)
Laos	8 810	0,620	1,861	1,8	5,139
Niger	1 510	0,394	2,792	1,6	4,556
Mongoliet	12 470	0,741	1,845	7,3	5,696
Oman	38 890	0,819	1,761	6,3	-
Qatar	110 640	0,875	1,656	14,3	6,374 (2018)
Sambia	3 894	0,569	1,948	1,3	3,502
Sudan	4 150	0,516	3,327	1,5	4,139 (2017)
Finland	58 950	0,942	1,474	6,4	7,741
Schweiz	78 040	0,967	1,350	4,3	7,060
Venezuela	16 960	0,699	2,821	2,4	5,607
USA	77 530	0,927	2,622	8,1	6,725

Granskning av basfakta

★ Vilken form av geomedia?

- Statistik (tabell)

★ Vilken information presenteras i tabellen?

- Olika statistiska uppgifter från flera länder: BNP, HDI, GPI, lycklighet

★ Vilken information presenteras med asterisk(*)?

Tilläggsinformation om index:

- Vad förkortningarna betyder-
- Vad skalan innebär (vilket värde är bäst respektive sämst) mm.

★ Vilken källa baseras statistiken på?

- Största delen baserar sig på information från Globalis.
- GPI baserar sig på IEP:s uppgifter.

Granskning av tema

★ Vilket land har det största respektive minsta ekologiska fotavtrycket?

- Största: Qatar,
- Minsta: Haiti

★★ Vilket land har det bästa fredsindexet (GPI) och vilket har det sämsta?

- Bästa: Schweiz
- Sämsta: Sudan

★★★ Vilka variabler innefattar HDI?

- förväntad livslängd
- utbildning
- levnadsstandard (BNP/capita)
- (i den äldre modellen beaktas även läskunnighet)

★★ Varför är HDI ofta ett bättre alternativ än BNP?

- HDI beaktar också andra aspekter än enbart ekonomisk utveckling.

Kritisk granskning

★★ Varför är inte alla siffror i statistiken helt jämförbara?

Till exempel:

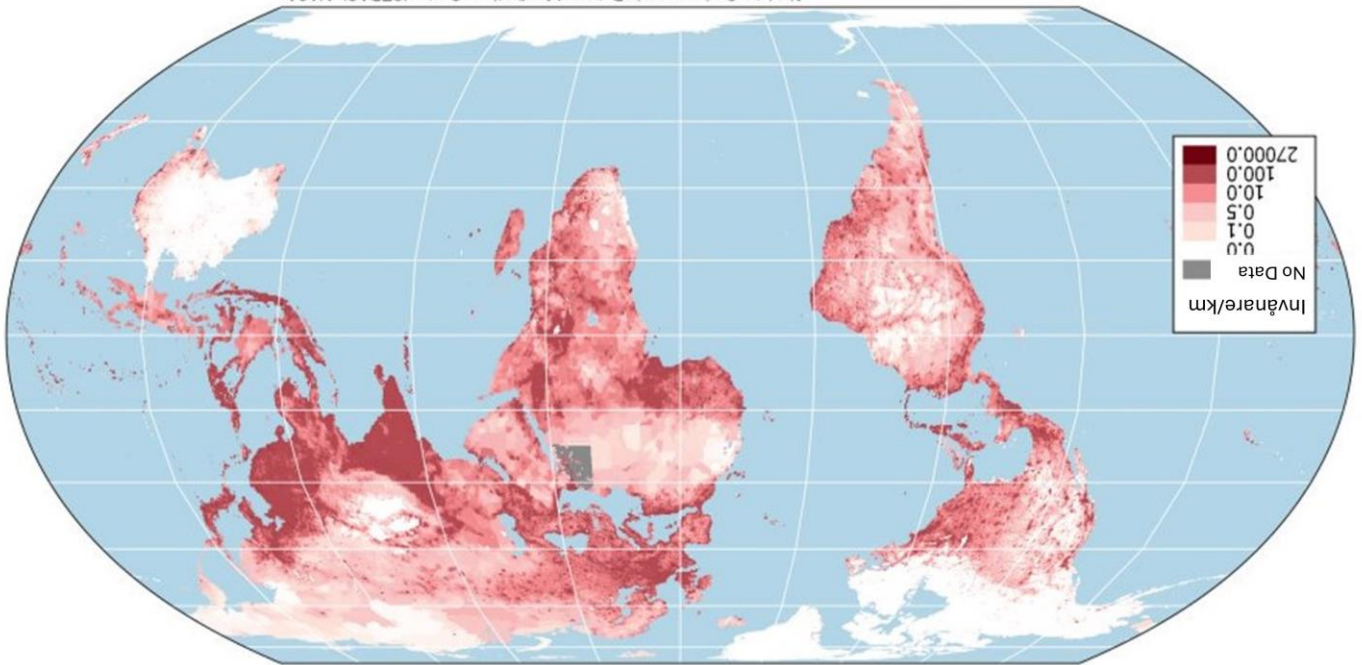
- En del statistik saknas
- Det finns statistik från olika årtal.

★★★★ Varför är det svårt att analysera välfärden med hjälp av statistiken?

Till exempel:

- Man måste ta hänsyn till flera variabler: Olika index beaktar olika antal variabler. Till exempel beaktar HDI tre variabler, medan GPI beaktar fem variabler.
- För vissa länder finns det inte tillgänglig information om alla variabler.
- Olika index och analysmetoder är svåra att jämföra sinsemellan.

Almeisto: Socioeconomic Data and Applications Center (SEDAC), NASA

Befolkningsstätheten i världen (2020)

Granskning av basfakta

★ Vilken form av geomediala?

- Temakarta

★ Vad presenteras med färger?

- Befolkningsstäthet (invånare/km²) år 2020

★★ Vad innebär en mörka respektive en ljus färg?

- Ju mörkare färg, desto fler människor
- Juljusare färg, desto färre människor

★ När är kartan publicerad?

- År 2022

★ Varifrån härstammar materialet?

- SEDAC, NASA

Granskning av tema

★ Var är befolkningsstätheten hög respektive låg?

- Hög: t.ex. Södra och östra Asien
- Låg: t.ex. Vid bergskedjor, glaciärer och ökenområden

★★ Vilka geografiska faktorer förklarar variationen?

Till exempel:

- klimatförhållanden
- välfärden och utbildningsnivån
- stadsstrukturen och trafikförbindelser till staden

★★★ Hur påverkar en hög befolkningsstäthet miljön?

Till exempel:

- mera tjänster, ojämlikhet, bebyggelse, miljöproblem
- mindre natur, behov av privatbilsism.

Kritisk granskning

★★★ Vad framgår inte i kartan men kan påverka hur den tolkas?

Till exempel:

- Nivån av välfärd: befolkningsstätheten berättar inget om invånarnas välfärd.
- Förändringar i befolkningsstätheten.

Hur kan man bedöma tillförlitligheten av temakartor?

★★★ tillförlitligheten av temakartor?

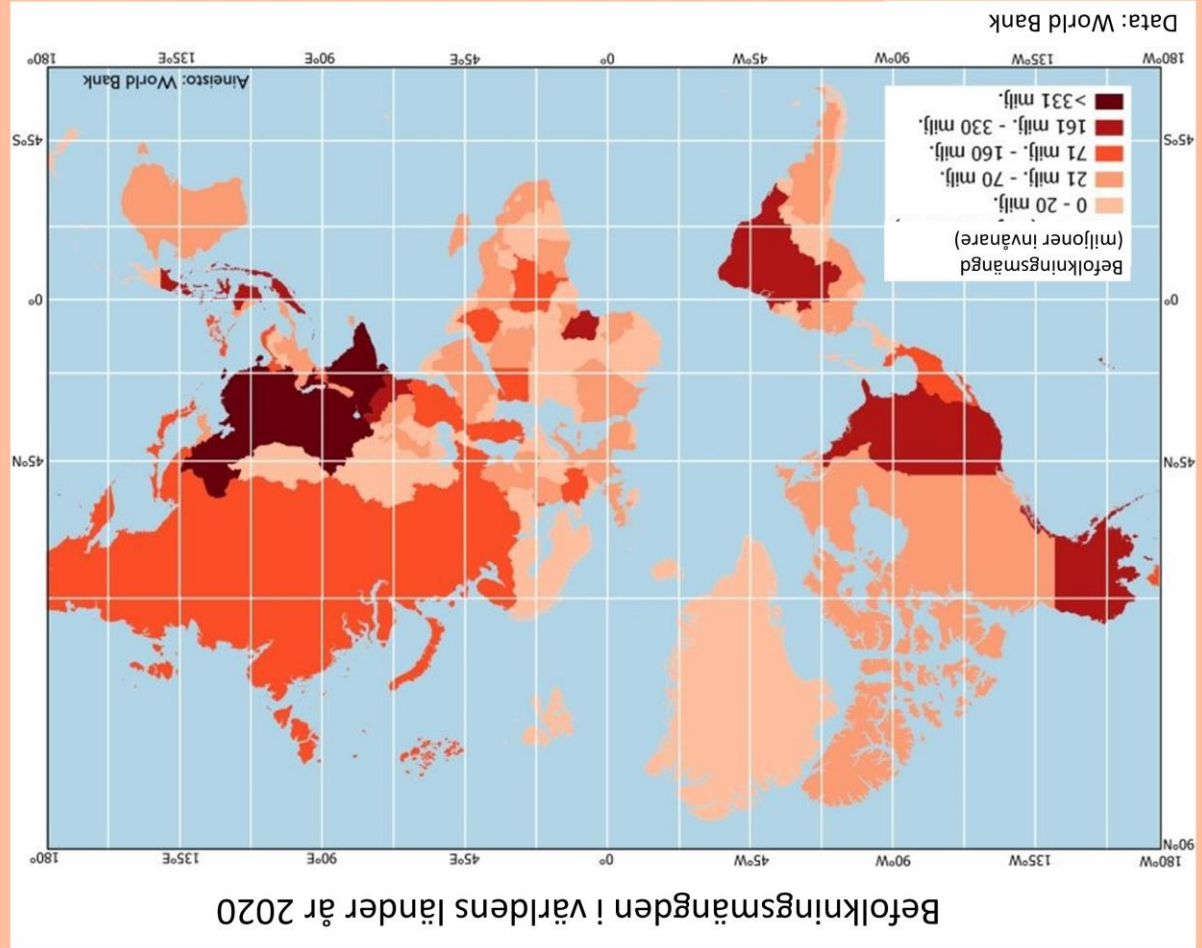
Till exempel:

Granska:

- Skalan, nordpilen, legendens skala och färgskalan.
- Projektionen och hur den påverkar tolkningen och de intrycken man får.

Fundera:

- Hur påverkar färgerna tolkningen och intrycken?

Granskning av basfakta

★ Vilken typ av geomediala?

- Temakarta

★ Vilka faktorer presenteras med färger?

- Befolkningsmängden (miljoner invånare) år 2020

★★ Vad betyder de olika mörka och ljusa färgerna?

- Ju mörkare färg, desto fler människor
- Ju ljusare färg, desto färre människor

★ Varifrån härstammar materialet?

- World Bank

★★ Var kan man hitta kartan?

- Till exempel:
- i en nyhetsartikel
 - i en lärobok

Granskning av tema

★ Var finns det mycket respektive lite befolkning?

- Mycket: t.ex. i Indien och Kina
- Lite: t.ex. i Finland och i Chile

★★ Vilka länder tillhör samma klass som de nordiska länderna?

Till exempel:

- Portugal
- Mongoliet
- Chile
- Somalia

★★ Hur fördelas länder med olika befolkningsstorlekar på olika kontinenter?

Till exempel:

- i Asien finns många länder med hög befolkningsmängd
- i Afrika och i Europa tillhör de flesta länder de två minsta klasserna

Kritisk granskning

★★ Vilka element finns i en bra temakarta?

Bland annat:

- rubrik, gradnät, nordpil, skala, källor
- kartteckenförklaring (legend)
- karttecknen har en lämplig klassificering och beskrivande färger (t.ex. mycket = mörk, lite = ljus)

★★★ Hur och varför är kartan vilseledande?

Till exempel:

- Kartprojektionerna överdriver ytarealer nära polarmrådena.
- Data är per land och hela landet får samma färg (jmf. Alaska och resten av USA).
- Absoluta befolkningsciffror används → stora stater ser ut att ha fler människor än små stater, även om glest bebodda områden finns.

Invånarna i den lokala byn har evakuerats, och lavans framfart övervakas noggrant. Enligt den senaste informationen har utbrottet inte orsakat några personskador, vindar för rök- och gasmoln mot de evakuerade områdena, men effekterna förväntas bli små tack vare evakueringarna. Enligt myndigheterna har utbrotten inte påverkat flygtrafiken. Skador på infrastruktur är dock att vänta. Under det gångna året har flera vägar och byggnader skadats till följd av vulkanutbrott. Utbrottet började tidigt på morgonen finsk tid. Det föregicks av en jordbävning som enligt EMSC hade en magnitud på 3,2

Åter igen ett vulkanutbrott på Island

Bild: Vulkanutbrott på Island. Bilden har inte en koppling till nyheten.

Maantiteen Sanomat, 23.8.2024, Laura Hynnen

Ett vulkanutbrott har skett för femte gången detta år i landets sydvästra del. Enligt Islands rundradio RUV rör sig lavan just nu med en hastighet på två kilometer i timmen, rapporterar Yle Nyheter.

Granskning av basfakta

★ Vilken form av geomedia?

- Nyhet

★★ Vad berättar nyheten om?

- Ett vulkanutbrott på Island

★ Vilka element finns i nyheten?

- En text och ett fotografi

★★ Vilka andra element skulle passa in i nyheten?

- Till exempel kartor, diagram

★★ Vilka källor baserar sig informationen i texten på?

- Material från YLE, RUV och EMSC

Granskning av tema

★★ Till vilka geografiska fenomen kopplas nyheten?

- Vulkanutbrott
- Jordbävningar
- Litosfärplattornas rörelser

★★★ Varför är Island i riskzonen?

- Island är beläget mellan två litosfärplattor vid en spridningszon.

★★★ Vilka effekter har dessa fenomen på människor och miljön?

Till exempel:

- Lava och jordbävningar förstör djurens livsmiljöer, vegetation samt infrastrukturer.
- Människor måste vara beredda på att evakuera vid behov.

Kritisk granskning

★★ Vilka styrkor och svagheter har nyheten?

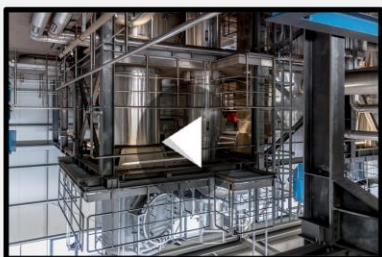
- Styrkor: Neutral berättarstil, källhänvisningar finns, skribent och publiceringsort finns givna
- Svagheter: Inga platsnamn nämns, inga experter har intervjuats

★★★ Hur kan du bedöma tillförlitligheten av nyheter?

Till exempel:

Bedöm:

- Källorna och publicerarens eventuella politiska och kommersiella motiv.
- Granskningens omfattning
- Granska:
 - Är nyheten partisk?
 - Försöker man påverka dig genom nyheten?
 - Vad berättar de visuella elementen? Vad berätta de inte?

Evig olja

Verkställande direktören berättar att för att maximera oljans livslängd måste den renas när dess skick börjar försämrans, alltså redan innan dess livscykel tar slut. Enligt företaget blir oljan då aldrig till avfall. Förutom att återvinna fossil olja stärker metoden även Finlands försörjningsberedskap: ju mer olja som kan återanvändas, desto mindre behovet köpas in från utlandet. I videon presenteras företags verksamhet.

företagets verkställande direktör behöver kunderna bara beställa tjänsten. Företaget hämtar och renar oljan och återlämnar den till kunderna, påstätt till och med renare än när den köps som ny.

Det finska företaget försöker förlänga användningstiden för fossil olja, rapporterar Yle nyheter [27.11.2024]. Idén bygger på att raffinera spillolja för att få smörolja till utrustning och maskiner. Innovationen bygger på principen om en heltäckande tjänst: enligt

Bilden har inte en koppling till fallet

Maantieteen Sanomat 3.12.2024, Laura Hynnen

Den fossila oljans nya liv

Granskning av basfakta

★ Vilken form av geomediala?

- Nyhet

★ Vilket område eller vilken plats beskriver den?

- Finland

★★ Vad berättar nyheten om?

- Ett företag som har grundats i Finland och som renar olja för återanvändning.

★ Vilka element finns med i nyheten?

- Text, bilder och en video

★ När och var är den publicerad?

- 3.12.2024
- Maantieteen Sanomat

Granskning av tema

★★ Vilken funktion har texten, bilden och videon?

Till exempel:

- Texten förklarar ämnet mer i detalj.
- Bilden ger ingen information, men gör nyheten visuellt tilltalande.
- Videon ger tilläggsinformation om företaget.

★★★ Varför är nyheten intressant för geografer?

Till exempel:

- Man har länge velat bli av med fossila bränslen och lösningen har hittats i förnybara naturresurser.
- Nyheten visar också ett konkret exempel på återanvändning av icke-förnybara naturresurser.

Kritisk granskning

★★ Vilka styrkor och svagheter har nyheten?

Styrkor: Berättarstilen är neutral, företagets representanter har intervjuats och den hänvisar till originalnyheten.

Svagheter: Andra experter har inte intervjuats (endast företaget).

★★★★ På vilket sätt kan nyheten vara vilseledande?

Till exempel:

- Skapar en mindre skadlig bild av fossil olja.
- Nackdelarna med reningen och transporten tas inte upp.
- Företaget har ett ekonomiskt motiv → informationen kan eventuellt framställas på ett förskönat sätt.
- Ämnet behandlas ganska ensidigt (endast ur ett företags perspektiv).

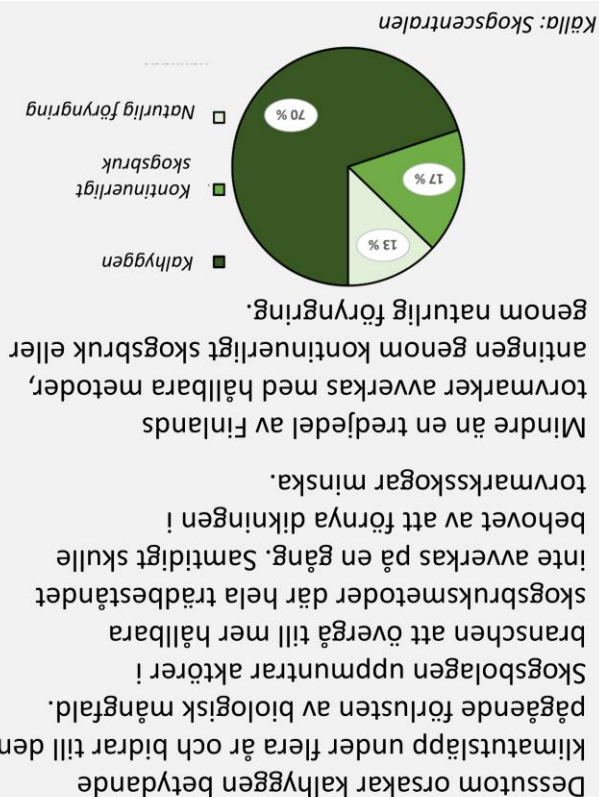
Det finns flera miljöproblem relaterade till kalhyggen. Enligt utredningar förstärks eutrofiering och förgurmling av vattendra, bland annat till följd av urlakning av näringsämnen.

De skadliga kalhyggena är fortfarande populära inom skogsvården, speciellt på torvmarker, berättar Yle [9.10.2024]. Vid kalhygging fallis största delen av skogen på en gång och en ny generation träd planteras på dess ställe.

Maantiteen Sanomat, 12.10.2024, Laura Hynnen

Kalhyggen

Granskning av basfakta

★ Vilken form av geomediala?

- Nyhet

★ Vilket område eller vilken plats beskrivs?

- Finland

★★ Vad berättar nyheten om?

- Om kalhyggens stora popularitet och problem relaterade till dem.

★ Vilka element finns med?

- En text, ett fotografi samt ett diagram.

★★ Varifrån härstammar informationen?

- En nyhet från Yle
- En nyhet från Skogscentralen

Granskning av tema

★ Hurdana miljöskador resulterar kalhyggen i?

- Grumliga och eutrofierade vattendrag till följd av urlakning av näringsämnen
- Luftföroreningar flera år framåt
- Förlust av natur och den biologiska mångfald.

★★★ Vilken nytta har man av skogar? Nämn 3 saker.

Till exempel:

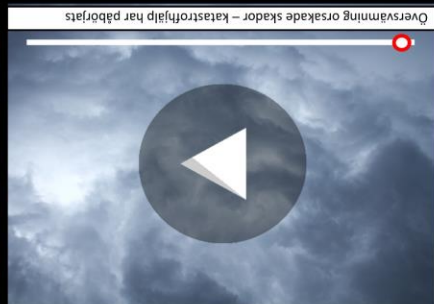
- råvaror (t.ex. trä)
- näring (bär, svampar mm.)
- rekreation
- fotosyntes (binder kol och producerar syre)
- skydd för djur
- biologisk mångfald

Kritisk granskning

★★★★ Varför finns det så många kalhyggen i Finland trots de betydande konsekvenserna?

Till exempel:

- Trä är en viktig råvara, och i kalhyggen får mycket råvara på en gång.
- Kostnaderna kan bli lägre när arbetet går snabbare och kräver mindre planering.
- Att ändra etablerade arbetssätt tar tid.

Granskning av basfakta

★ Vilken form av geomediala?

- Video

★ Vad är temat i videon?

- Översvämningar
- Räddningsarbete relaterat till det

★ Vad syns i skärmbilderna från videon?

Till exempel:

- regn, översvämningar och skador orsakade av dem
- matbistånd
- återuppbyggnadsarbete

★★ Vad är videons användningssyfte?

Till exempel:

- Att sprida information till människor.
- Att ge ytterligare information som en del av nyheten.

Granskning av tema

★★ Vilka följder kan översvämningar ha enligt videon?

Till exempel:

- Byggnader och infrastruktur kan förstöras.
- Det kan bli brist på mat och rent vatten.
- Strömmande vatten kan orsaka kraftig erosion i flodfåran eller omkring den.

★★★★ I hurdana områden finns en högre risk för översvämningar än på andra områden?

Till exempel:

- områden med mycket nederbörd
- stadsområden (mycket asfalt)
- områden med otillräckliga avloppsnät för dagvatten

Kritisk granskning

★★ På vilket sätt kan videon ge en ensidig bild av översvämningar och deras effekter?

Till exempel:

- Den visar ett område som har en annorlunda infrastruktur än Finland. Konsekvenserna kan se annorlunda ut.
- Översvämningar orsakar inte alltid (stora) skador.

★★★★ Hur kan man bedöma en videos tillförlitlighet?

Till exempel:

Bedöm:

- Källorna
- När materialet är publicerat? (Är informationen föråldrad?)
- Är utgivaren tillförlitlig?
- Är videon äkta?

Fundera:

- Vad visas inte i videon?